

Iuliu-Marius MORARIU

ELEVI SĂLĂUANI ÎN PRIMELE PROMOȚII ALE GIMNAZIULUI GRÂNICERESC NĂSĂUDEAN

The students from Salva in the first promotions
of the boundary gymnasium

Iuliu-Marius MORARIU

Abstract: *The study presents the activity of the students from Salva within the first generations that graduated the Gymnasium of Năsăud, based on unpublished documents from the Bistrița-Năsăud County Archives and on documents published by the Gymnasium (yearly reports and curricula). The author highlights their scholarly performances compared to the other students and the way in which the school years in Năsăud contributed to their subsequent life course. The role played by fellowships in stimulating their scholarly interests it's also underlined and the students who benefited from such fellowships from the Năsăud Border Regiment Fund are nominated. The study represents the first research on the topic, the scholarly activity of students from Salva in the Gymnasium of Năsăud being a subject yet untouched by historians.*

Key words: Toader Pavelea, Dumitru Cristea, education, stipendium.

Gimnaziul Grâniceresc năsăudean a constituit, încă de la înființarea lui, petrecută în data de 4 octombrie a anului 1863, un adevărat focar de cultură pentru întreaga zonă a Năsăudului. Prin intermediul unor dascăli precum Octav Barițiu,¹ Grigore Moisiu,² Ioan Papiu,³ Leon Pavelea,⁴ Maxim Pop⁵ sau Ioan Marte Lazăr,⁶ școlii în marile universități ale Imperiului, care se vor remarca ulterior fie ca personalități bisericești, fie ca dascăli de prestigiu, școala va reuși să concentreze în jurul anilor 70 ai secolului al XIX-lea, la doar câțiva ani de la înființare, peste o zecime din populația alfabetizată a localității⁷ și va forma elita acestei zone, în ciuda infrastructurii destul de modeste de care a beneficiat la început.⁸

¹ Pentru mai multe informații cu privire la viața și activitatea lui, a se vedea: Sorina-Gabriela Costea, *Școala de la Năsăud. Profesori de limba română*, Bistrița, Editura Charmides, 2011, pp. 19-24; Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, Tipografia lui G. Matheiu, 1913, p. 332; Cf. Ioan Ilieș, coord., *Liceul „George Coșbuc” Năsăud (1863-1988) – micromonografie*, s. n., Năsăud, 1988, p. 97.

² Pentru informații cu privire la viața și activitatea lor, a se vedea: Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, pp. 329-330; Ioan Ilieș, coord., *op. cit.*, p. 97.

³ Pentru mai multe informații, a se vedea: Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, pp. 332-333; Simona-Gabriela Costea, *op. cit.*, pp. 25-46.

⁴ Pentru mai multe informații cu privire la viața și activitatea lui, a se vedea: Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, pp. 330-331.

⁵ Pentru mai multe informații, a se vedea: *Ibidem*, pp. 333-334; Simona-Gabriela Costea, *op. cit.*, pp. 47-58.

⁶ Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 336; Ioan Ilieș, coord., *op. cit.*, p. 97.

⁷ Cf. Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus, *Familiiile din Năsăud în anul 1869. Contribuții de demografie istorică*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2010, p. 39.

⁸ Căci, așa cum remarcă profesorul Grigore Marțian: „Primul local al școlii, inaugurat la 4 octombrie 1863, avea înfățișarea unei modeste clădiri, cu acoperiș de șindrilă, cu ferestre minuscule, prin care, cu greutate pătrundeau razele soarelui. Și totuși, de aici, din chiliile întunecoase ale primului gimnaziu năsăudean au pornit în lume, să-și împlinească destinul, să tragă făgașe adânci în ogorul culturii noastre naționale, intelectuali de seamă din partea locului”. Grigore Marțian, *Ideii pedagogice ale școlii năsăudene și alte însemnări*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2007, pp. 15-16.

„The students from Salva in the first promotions of the boundary gymnasium”, *Astra Salvensis*, 3, p. 60-63

Între cei patruzeci de elevi ai primei promoții (1863-1871), proveniți cu precădere din cele 44 de sate care au constituit regimentul II de graniță,⁹ s-a numărat și un sălăuan, pe nume Teodor Pavelea. Pe întreaga durată a studiilor de aici, el a avut un comportament exemplar și o situație foarte bună la învățătură, după cum ne arată documentele.¹⁰ Bacalaureatul l-a luat, în ciuda faptului că era bolnav în acea perioadă¹¹, cu calificativul „*maturus cum laude*”¹² și ulterior a devenit ofițer în regimentul 17 de infanterie.¹³ Din păcate, a decedat destul de tânăr, după cum aflăm de la autorii *Istoriei școalelor năsăudene*.¹⁴

În clasa următoare celei în care studia Teodor Pavelea, cu un an mai tânăr, se afla un alt sălăuan, pe nume Dumitru Cristea. Ca și Teodor Pavelea și el a avut, pe întreg parcursul perioadei de studii, calitative variind între „*multumitoriu*”, „*foarte multumitoriu*”, „*cu laudă*” sau

⁹ Au existat însă și excepții. O astfel de excepție este și Grigore Pletosu, originar din Chintelnic, localitate care nu făcea parte dintre fostele sate ce compuseseră Regimentul II de Graniță năsăudean, dar care, apare între cei 40 de elevi și cu ocazia înființării școlii, rostește o cuvântare în numele celor 40 de elevi. Teodor Tanco, „Grigore Pletosu, primul critic literar al lui George Coșbuc”, în vol. *Virtus Romana Rediviva*, vol. 2 - „Urme peste veacuri”, Bistrița, Comitetul de Educație Socialistă al Județului Bistrița-Năsăud, 1974, p. 247; Ioan Lăpușneanu, „Grigore Pletosu”, în vol. *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud*, vol. I - „Țara Năsăudului”, Ediția a II-a, ed. Ioan Seni, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2010, p. 289; Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 344.

¹⁰ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare SJBAN), *Fond Licenț „George Coșbuc” Năsăud*, dosar nr. 3/1869, f. 1-2; *Ibidem*, dosar 3/1870-1871, f. 1, f. 3; ***, *Reportu anuale despre Gimnasiul romanu greco-catholicu dein Naseudu pentru anulu scolastecu 1866/7*, Gherla, Tipografia Diocesei greco-catholice, 1867, p. 5; ***, *Reportulu anuale despre gimnasiulu romanu greco-catholicu dein Naseudu. Pentru anulu scolastecu 1867/8*, Bistrița, Tipografia lui J. E. Filtsch, 1868, p. 10; ***, *Reportu anuale despre gimnasiulu romanu greco-catholicu dein Naseudu pentru anulu scolastecu 1868/9*, Gherla, Tipografia diocesei greco-catholice, 1869, p. 10; ***, *Programa dela Gimnasiulu romanescu gr. catholecu de in Naseudu. Pre anulu scolastecu 1869/70*, Bistrița, Tipografia lui J. E. Filtsch, 1870, p. 34; ***, *A doua Programa de la Gimnasiulu publicu superioare romanescu gr. catolicu de in Naseudu. Pre anulu scolastecu 1870/71*, Bistrița, Tipografia lui J. E. Filtsch, 1871, p. 52. An de an, calitativele care defineau performanțele sale școlare erau fie *multumitoriu*, *cu laudă*, *foarte multumitoriu*, sau *foarte îndestulitoriu*, fapt pentru care, pe toată durata studiilor sale aici, a fost stipendiat de către *Fondurile grănicerești năsăudene*, cu câte 50 de florini anual.

¹¹ Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 373.

¹² Cu toate acestea, el nu apare în rândul absolvenților menționați de către Aurelia Dan. A se vedea: Aurelia Dan, „Perioada 1863- 1918”, în vol. *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, ed. Alexandru Dorel Coc, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2013, p. 22. Având în vedere însă valoarea și înțaietatea istorică a volumului lui Șotropa și Drăganu, vom acorda câștig de cauză acestora.

¹³ ***, „Consemnare despre oficerii români născuți în ținutulu fostulu alu II-lea regimentu românescu de margine, prec. alu 17-lea de infanterie, cari au eșitu parte din institutulu militariu din Năsăudu, parte din Academia militară, precum și din alte școli militare”, în rev. *Transilvania*, anul XV, nr. 3-4, 1-15 Februarie, Sibiu, 1884, p. 26; la un moment dat, după câte se pare, a trecut Carpații și a devenit ofițer în armata română. Cf. ***, *Anuarul școlii generale „Tiberiu Morariu” Salva*, (ms. dactil), Salva, 1968, p. 34, păstrat în Arhiva Școlii Generale „Tiberiu Morariu” Salva.

¹⁴ Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 373.

Iuliu-Marius MORARIU

„foarte îndestulitoriu”,¹⁵ absolvind cu același calificativ bacalaureatul, în anul 1872.¹⁶ Ca și el și Demetriu Cristea, despre care însă, din nefericire, nu avem informații cu privire la viața și activitatea ulterioară, a decedat de timpuriu.¹⁷

Cu patru ani mai tânăr decât el, Ștefan Catone a devenit și el, în anul 1868, elev al Gimnaziului năsăudean, fiind unul dintre cei 14 tineri din clasa lui¹⁸ și numărându-se între elevii stipendiați de către *Fondurile Grănicerești năsăudene*.¹⁹ Cauza care a stat la baza numărului atât de mic al elevilor primiți în acel an pe băncile școlii din Năsăud nu ne este cunoscută. Probabil este vorba despre exigențele crescute, sau despre un impas financiar prin care treceau fondurile la acea vreme. De altfel, numărul lor va crește cu timpul, ajungând în cele din urmă la 18, fie datorită repetenților din anii mai mari, fie datorită primirii de noi elevi.

De asemenea, în anul 1869, îl găsim elev în clasa întâi pe Ioan Ștefănuțiu, aflat și el o vreme între primii elevi din structura clasei din care făcea parte²⁰ și având o evoluție frumoasă la învățătură.

Gimnaziul va cunoaște însă, în perioada de început a sa și un reprezentant ce nu se va număra între elevii săi de frunte. Este vorba despre Teodor Zăgreanu, aflat inițial în aceeași clasă cu Ioan Ștefănuțiu. Dacă în clasa I se va clasa între elevii buni ai școlii,²¹ ulterior, din motive necunoscute, va înregistra o scădere a performanței școlare, ajungându-se ca în clasa a II-a să rămână repetent.²² În anii următori însă, situația lui se va redresa, el ajungând să se numere între elevii care au absolvit școala de la Năsăud.²³ Paradoxal, Zăgreanu va deveni mai cunoscut decât colegii săi mai silitori fiind, dacă ar fi să-i dăm crezare lui Dionisie Piciu, imortalizat în paginile romanului *Ion* al scriitorului Liviu Rebreanu (este vorba despre învățătorul Zăgreanu).²⁴

Ca dascăl, Teodor Zăgreanu a predat în localitățile Prislop (azi Liviu Rebreanu), Monor și Salva, aici rămânând până la pensionare, când a fost urmat de Nicolae Mihăieșe, un dascăl iubit, care a participat ca delegat ales și la evenimentul Marii Uniri de la Alba-Iulia.²⁵

¹⁵ SJBAN, *Fond Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dosar nr. 3/1869, f. 3; *Ibidem*, dosar 3/1870-1871, f. 2; ***, *Reportu anuale despre Gimnaziul romanu greco-catholicu dein Naseudu pentru anulu scolastecu 1866/7*, p. 4; ***, *Reportulu anuale despre gimnaziulu romanu greco-catholicu dein Naseudu. Pentru anulu scolastecu 1867/8*, p. 9; ***, *Reportu anuale despre gimnaziulu romanu greco-catholicu dein Naseudu pentru anulu scolastecu 1868/9*, p. 9; ***, *Programa dela Gimnaziulu romanescu gr. catholecu de in Naseudu. Pre anulu scolastecu 1869/70*, p. 33; ***, *A doua Programa de la Gimnaziulu publicu superioare romanescu gr. catolicu de in Naseudu. Pre anulu scolastecu 1870/71*, p. 51.

¹⁶ Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 373.

¹⁷ *Ibidem*, p. 373.

¹⁸ SJBAN, *Fond Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dosar nr. 3/1869, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*, f. 3.

²⁰ *Ibidem*, f. 3. *Ibidem*, dosar 3/1870-1871, f. 1, f 4.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 3/1869, f. 3.

²² *Ibidem*, dosar 3/1870-1871, f. 5.

²³ Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 377.

²⁴ Dionisie Piciu, Gavrilă Iacob, „Școala și dascălii ei”, în vol. *Salva – repere monografice*, coord. Ana Filip, Ioan Morariu, Bistrița, Editura George Coșbuc, 2005, p. 257.

²⁵ ***, *1918 la Români. Documentele unirii*, vol. VIII, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, pp. 79-80.

„The students from Salva in the first promotions of the boundary gymnasium”, *Astra Salvensis*, 3, p. 60-63

Numărul maxim de elevi sălăuani în cadrul primelor promoții ale Gimnaziului năsăudean a fost așadar, după cum s-a putut vedea, de 5. Uneori, sălăuanii aveau și câte doi elevi într-o clasă (cum este cazul clasei în care îi regăsim pe Ioan Ștefănuțiu și Teodor Zăgreanu), probabil ca o compensație pentru clasele în care nu aveau elevi din localitate (dezideratul ar fi fost ca fiecare comună din cele 44 să trimită anual un elev la școala de la Năsăud; de altfel stipendierea se făcea din *Fondurile grănicerești*, care erau proprietatea comună a tuturor comunelor).²⁶ În ciuda numărului mic, care nu depășea proporția de 5% din numărul total de elevi, datorită faptului că aceștia erau cu precădere tineri silitori și înregistrau rezultate bune la învățătură, reușeau să obțină un quantum semnificativ din totalul sumei alocate pentru burse. Astfel, de exemplu, în anul școlar 1869-1870, 50 de florini din totalul de 555 acordați ca stipendiu de către *Fondurile grănicerești năsăudene*, deci aproximativ 10%, vor reveni elevilor sălăuani, care, ca și în anii următori și în cei anteriori, vor beneficia de stipendii variind între 12 și 50 de florini anual.

Situația din primele promoții se va menține și ulterior, când Gimnaziul va forma elite ale intelectualității sălăuane precum academicianul Tiberiu Morariu²⁷ și când elevi precum cei de atunci se vor menține constant în rândurile premianților. De exemplu, în anul 1877, sălăuanii aveau elevi în trei din primele patru clase ale școlii, respectiv Gabriel Petri în clasa a IV-a, Ioan Dedeș, în clasa a III-a și George Matei în clasa a II-a, și toți cei trei *reprezentanți* ai comunei erau printre primii în ierarhia clasei lor și beneficiau de stipendii din partea *Fondurilor*.²⁸

Observăm așadar că, încă din perioada de început a Gimnaziului Grăniceresc năsăudean, localitatea Salva s-a străduit să ofere acestei instituții elevi silitori, care vor deveni apoi oameni recunoscuți în domeniile lor de activitate. Apreciind consecvența lor în materie de studiu, forurile superioare, care se ocupau cu organizarea acestei instituții și întreținerea ei, îi vor stimula, prin intermediul stipendiilor oferite.

²⁶ *** *Regulamentele fondurilor școlastice și de stipendie din districtul Năsăudului*, Bistrița, Tipografia Carol Csallner, 1897, p. 23; cf. Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001.

²⁷ Vezi: Tiberiu Morariu, „Autobiografie”, în vol. *Salva – repere monografice*, coord. Ana Filip, Ioan Morariu, Bistrița, Editura George Coșbuc, 2005, pp. 503-510; Traian Pavelea, *Năsăudul - repere istorice și culturale*, Bistrița, Editura George Coșbuc, 2001, pp. 226-228 și Teodor Tanco, „Academia Română și Academicienii noștri”, în vol. *Virtus Romana Rediviva*, vol. V - „Memoria prezentului”, Bistrița, Editura Comitetului de cultură și educație socialistă al Județului Bistrița-Năsăud, 1984, pp. 80-81, pentru mai multe informații biografice. El nu va fi însă singurul membru al Academiei Române originar din localitatea Salva, însă pneumoftiziologul Leon Daniello nu se numără între absolvenții școlii năsăudene. Cf. Idem, „Leon Daniello (1868-1970)”, în *Plaiuri năsăudene*, Serie nouă, nr. 22, iunie, Năsăud, 2005, p. IV; Traian Pavelea, *op. cit.*, pp. 199-201; Teodor Tanco, „Academia Română și Academicienii noștri”, pp. 81-83.

²⁸ SJBAN, *Fond Licenț „George Coșbuc” Năsăud*, dosar 11/1877, f. 3-4.